

Język poprzez pryzmat nazw – wybrane problemy onomastyki

Anna Kozłowska

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

- 1 Charakterystyka nazw własnych
- 2 Typy nazw własnych
- 3 Nazwy własne jako świadectwo kultury
- 4 Kierunki badań onomastycznych

Deiktyczność w języku

1. Zaimki deiktyczne.

PRZYKŁADY: *ten, tamten, ja, ty, on, tu, teraz ...*

2. Deskrypcje określone.

PRZYKŁADY: *obecny prezydent Francji, ten nasz nowy burmistrz.*

3. Nazwy własne.

Nomina propria

1. Indywidualne wyróżnianie desygnatu.
2. Bezpośredni i stały związek między obiektem a nazwą własną (REFERENCJA, DENOTACJA), będący rezultatem AKTU NOMINACJI.
3. Problem „znaczenia” innego niż POJĘCIE, KONOTACJA.

Problem znaczenia nazw własnych – poglądy Johna S. Milla

Nazwy własne mają DENOTACJĘ
(jednostkową), a nie mają
KONOTACJI.

Problem znaczenia nazw własnych cd. – poglądy Gottloba Fregego

1. ZNACZENIE nazwy własnej –
odniesienie do desygnatu.

2. SENS nazwy własnej.

3. PRZEDSTAWIENIE związane
z nazwą własną.

PRZYKŁAD: *Gwiazda Wieczorna*
– *Gwiazda Poranna*

Problem znaczenia nazw własnych cd. – koncepcja Bertranda Russella

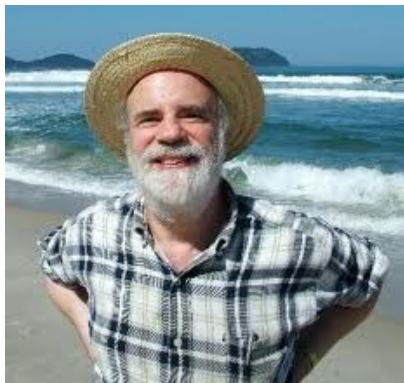

Nazwy własne jako skrócone
deskrypcje.

PRZYKŁAD: *Arystoteles* =
nauczyciel Aleksandra Wielkiego

ZNACZENIE DESKRYPCYJNE
nazw – zespół asocjacji, które
użytkownik nazwy wiąże
z nazywanym obiektem.

Problem znaczenia nazw własnych cd. – koncepcja Saula Kripkego

Łańcuch komunikacyjny prowadzący od aktu nominacji („chrztu pierwotnego”) jako źródło referencji nazw własnych.

PRZYKŁAD: *Arystoteles* = ‘ten, o który został nazwany „Arystotelesem” ’

Znaczenie nazw własnych w ujęciu językoznawców

1. Znaczenie kategoriale – presuponowane znaczenia ogólne.

PRZYKŁADY: *Bałtyk* 'morze'; *Gdańsk* 'miasto'; *Jan* 'człowiek'.

2. Znaczenie pragmatyczne.

PRZYKŁADY: *Krzyś*; *Kutenko*; *Wrocek*; przezwiska.

3. Znaczenie asocjacyjne (skojarzeniowe): a. w związku z cechami referenta; b. w związku z przejrzystością znaczeniową wyrazu pospolitego, od którego została utworzona nazwa własna.

PRZYKŁADY: *Burek* (o człowieku); *Józek* (o psie).

Znaczenie nazw własnych w ujęciu językoznawców cd.

4. Znaczenie strukturalne.

PRZYKŁADY: *Aleksandrów* – ‘własność Aleksandra’; *Bogumił* – ‘miły Bogu’.

5. Znaczenie etymologiczne.

PRZYKŁAD: *Jasto* ← *jas-*, psł. (*j*)*ěs-*, ind. **aidh-s-* o znaczeniu ‘czysty, jasny’ lub ‘paliwo, pożar, palić’.

Nietypowe użycia nazw własnych

- *W tym biurze pracuje pięć Marii.*
- *On jest Szekspirem naszych czasów. (ale *On jest Nowakiem.)*
- *Piotr to taki Don Kichot.*
- *Napoleonów nam nie trzeba.*

Antroponimy

1 Nazwy indywidualne:

- 1 imiona, np.: *Przesław, Sędziwój, Rafał, Hanna, Henrieta*;
- 2 przezwiska, np.: *Popiel, Chudy, Cegła* ← *Cegielski*;
- 3 pseudonimy, np.: *Jacek Soplica, Aleksander Głowacki*.

2 Nazwy rodzinne i rodowe:

- 1 nazwiska, np.: *Malec, Jankowski, Abramowicz*;
- 2 nazwy heraldyczne (nazwy herbów i zawołań), np.: *Topór, Oksza, Baranie Rogi*;
- 3 nazwy dynastyczne, np.: *Piast, Sas, Waza*.

3 Nazwy zbiorowości ludzkich, których nie łączą więzy krwi (z desygnatem kolektywnym):

- 1 przezwiska zbiorowe, np.: *Scyzoryki, Centusie, Pyry*;
- 2 etnonimy (nazwy mieszkańców), np.: *Wiślanie, Niemcy, Warszawiaczy*.

Toponimy

- 1 Ojkonimy (nazwy miejscowe), np.: *Radom, Białobrzegi, Klimki, Piekary, Węgierce, Nowy Targ.*
- 2 Mikrotoponimy (nazwy terenowe), np.: *Doły, Wygon, Zajęcze.*
- 3 Oronimy (nazwy górskie), np.: *Karpaty, Tatry, Kasprowy Wierch, Topolowa Cyrhla, Przetęcz pod Chłopkiem, Hala Gąsienicowa.*
- 4 Hydronimy (nazwy wodne), np.: *Drawa, Kamienny Potok, Jezioro Białe, Morskie Oko.*
- 5 Nazewnictwo miejskie, np.: *Aleje Ujazdowskie, Krzywe Koło, Bielany, Plac Piłsudskiego, Rondo im. Zgrupowana AK "Radość", Most Świętokrzyski.*

Zoonimy

- 1 Nazwy zwierząt hodowlanych, np. *Krasula*.
- 2 Nazwy zwierząt pokojowych, np.: *Kreska*, *Lutek*.
- 3 Nazwy zwierząt przebywających w ogrodach zoologicznych i rezerwatach.
- 4 Nazwy zwierząt występujących w literaturze, np.: *Rogaś*, *Łysek*.

Chrematonimy

- 1 Nazwy utworów i dzieł artystycznych oraz naukowych, np.: *Pan Tadeusz*, *Czarodziejski flet*, *Encyklopedia wiedzy o języku*.
- 2 Chrononimy (nazwy epok, świąt i uroczystości), np.: *Boże Narodzenie*, *Dzień Kobiet*.
- 3 Akcjonimy (nazwy wydarzeń historycznych), np.: *hołd pruski*, *bitwa pod Grunwaldem*, *drugi sobór watykański*.
- 4 Faleronimy (nazwy odznaczeń, orderów, tytułów), np.: *Krzyż Zasługi*, *Virtuti Militari*.
- 5 Ergonimy (nazwy instytucji, przedsiębiorstw, partii, organizacji), np.: *Ministerstwo Finansów*, *UKSW*, *FSO*, *NZS*.
- 6 Porejonimy (nazwy środków transportu), np.: *Dar Pomorza*, *MS „Batory”*, *Rosomak*, *Tatry* (o pociągu).
- 7 Nazwy firmowe, fabryczne, np.: *Nivea*, *Persil*, *Snickers*.
- 8 ...

Nazwy własne jako świadectwo kultury

1. Wiedza o historii utrwalona w nazwach – ich strukturze i liczebności.

2. Konotacje nazw własnych.

PRZYKŁADY: *Wąchock, Mława, Japonia, Klerykowo, Europa, Pcim, Wołomin.*

3. Wartości uwidaczniające się w akcie nominacji.

PRZYKŁAD: wybór imienia dziecka, patrona szkoły lub nazwy ulicy.

Główne kierunki badań onomastycznych

- 1 Badania historyczno-językowe nad genezą i etymologią nazw własnych, a także nad stratygrafią nazw w przekroju historycznym.
- 2 Badania nad socjolingwistycznym i prawnym aspektem nazw własnych: nazwy w dialogu, motywacja nadawania nazw, zmiany nazw.
- 3 Nazwy jako świadectwo kultury.
- 4 Gramatyka nazw własnych.
- 5 Problemy poprawności nazw: ich tworzenia, odmiany i pisowni.
- 6 Nazwy własne w utworach literackich.

Onomastyka a inne dziedziny wiedzy

- historia
- historia kultury
- geografia
- archeologia
- ...

Dziękuję za uwagę :)

Temat następnego wykładu:
JĘZYK A SPOŁECZEŃSTWO –
WSPÓŁCZESNA SOCJOLINGWISTYKA
Zapraszam!